

บทวิเคราะห์ : พระเจ้าอโศกมหาราช กับการปกครองแบบธรรมวิชัย Analysis : Ashoka's Dharma Vijaya with the government

พระครูปลัดทองใบ สุภภาโส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

“อุดมการณ์ธรรมราชา”

ตามคำสอนของพุทธ
ศาสนาเป็นอุดมการณ์แห่ง
รัฐ ทำให้พระราชามีอำนาจ
ในการปกครองทั้ง
อาณาจักรและศาสนจักร

บทนำ

คำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการเมือง เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร วัชชีธรรม หรือ อปริหานิยธรรม เป็นต้น ก็น่าจะเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่ยุคนี้ แต่มีข้อสังเกตว่ากษัตริย์ที่เคร่งครัดในคุณธรรมของผู้ปกครองตามคำสอนของพุทธศาสนา กลับเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอใน “เกมแห่งอำนาจ” ดังเช่นกษัตริย์ที่เป็นเพื่อนสนิทของพระพุทธเจ้าสองพระองค์คือ พระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าปเสนทิ ต่างก็ถูกโอรสของตนเองทำรัฐประหาร และในท้ายที่สุดพระเจ้าอโศกมหาราชผู้ซึ่งได้รับยกย่องว่า เป็นแบบอย่างของกษัตริย์ตามคติธรรมราชาของพุทธศาสนาที่โดดเด่นที่สุดในประวัติศาสตร์ ก็สิ้นสุดสถานะแห่งความเป็นกษัตริย์ลงด้วยการรัฐประหารโดยหลานของพระองค์เองเช่นเดียวกัน ในยุคต่อมา เมื่อกษัตริย์ในภูมิภาคอุษาคเนย์หันมานับถือพุทธศาสนา

ต่างก็ปรารถนาที่จะเป็น “ธรรมราชา” ดังพระเจ้า
อโศกมหาราช และกษัตริย์แห่งนครรัฐต่างๆ

บทวิเคราะห์อุดมการณ์แห่งรัฐของพระเจ้า อโศก

ต่อมาหลังสมัยพุทธกาล ยุคพระเจ้าอโศก
มหาราชถือเป็นยุคแห่งการปรับ “อุดมการณ์ธรรม
ราชา” ตามคำสอนของพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์
แห่งรัฐ ทำให้พระราชามีอำนาจในการปกครองทั้ง
อาณาจักรและศาสนจักร เช่น พระราชาเป็นแบบ
อย่างของผู้ปฏิบัติธรรม สอนธรรม มีพระบรม
ราชโองการให้พระสงฆ์และข้าราชการสอนธรรม
เรื่องนั้นเรื่องนี้แก่พสกนิกร อุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์
และมีอำนาจเข้าไปจัดการปัญหาภายในของคณะ
สงฆ์ เช่น กรณีมีพระปลอม การแตกสามัคคีในวงการ
สงฆ์ มีการใช้อำนาจของพระราชาลงโทษประหาร
ชีวิตพระสงฆ์จำนวนมาก เป็นต้น

หลังจากพระเจ้าอโศกได้ทำสงครามรวบรวม
ชมพูทวีปได้เรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่าสังคมอินเดีย
สมัยนั้น แม้จะถูกรวมเป็นอำนาจรัฐเดียวได้ก็ตาม
แต่ในแง่ของอุดมการณ์ ความเชื่อ ของผู้คนนั้นยังคง
มีความแตกแยกแตกต่างกันมาก พระเจ้าอโศกจึงคิด
หาวิธีการเพื่อให้เกิดเอกภาพขึ้นในสังคม พระองค์
ในสภาพเดิมอาจจะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาไชนะ
เช่นเดียวกับปู่ของพระองค์ที่ได้เข้าป่าออกบวชเป็น
นิครนถ์ แต่ด้วยสาเหตุที่ผู้คนในสมัยนั้นมีความนิยม
ในพุทธศาสนามากกว่าศาสนาอื่น ๆ จึงทำให้พระเจ้า
อโศกเลือกที่จะเป็นชาวพุทธ อาจจะเป็นไปเพื่อฟอก
ย้อมตัวเองให้ดูดี ลบคำครหาในหนทางด้วยการขึ้น
มาสู่อำนาจของพระองค์ ที่ได้เช่นฆ่าพี่น้องร่วมสาย
เลือดจำนวนถึง ๙๙ พระองค์ เช่นเดียวกันกับพระ
เจ้าอชาตศัตรู พระราชาบาปที่ฆ่าพระบิดาตัวเองได้

ทรงกระทำ คือ การสังคายนา พระเจ้าอโศกก็ได้เอา
อย่าง แต่ก่อนการสังคายนานั้นจำต้องมีเหตุผล เพื่อ
เป็นข้ออ้างในการสังคายนา จึงปรากฏเรื่องราวว่า
“พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน ไม่ลงอุโบสถร่วมกัน เดีย
รถือปลอมบวชเยอะ” จึงเกิดเหตุการณ์ การพิสูจน์
ความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ โดยมีวิธีการไต่ถามด้วย
คำถามที่ว่า “พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร”

เนื่องจากสังคมอินเดียในสมัยนั้นมีพุทธศาสนา
ที่ตีความแตกต่างกันหลายสำนักคิด ซึ่งก็อาจเป็น
ด้วยอิทธิพลทางวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละแคว้น
ด้วย แม้ว่าแต่ละสำนักคิดนั้น จะไม่ได้แยกเป็นนิกาย
อย่างชัดเจน เช่น มหายานหรือเถรวาท แต่ก็สับสน
ทำให้ในการปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบของ “นানা
สังวาส” การไม่ลงอุโบสถร่วมกัน การไม่ทำสังฆกรรม
ร่วมกัน การไม่ขึ้นต่อกัน ก็ถูกต้องแล้วตามหลักการ
ของนานาสังวาส หากแต่สิ่งนี้ไม่ถูกใจต่อพระเจ้า
อโศกผู้ซึ่งมีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเป็น
เอกภาพในสังคมอินเดีย คือมีรัฐเดียว ราชาดียว
ศาสนาเดียว (คงได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก
กรีกด้วยสมัยปู่ของอโศกมหาราชเคยเป็นขุนนาง
กรีกโอโอเนียนที่ปกครองตอนเหนือของอินเดีย) จึง
เริ่มคิดโครงการปฏิวัติวัฒนธรรมชมพูทวีป

แผนการปฏิวัติวัฒนธรรมอโศกเริ่มต้น เมื่อมี
การให้ทหารนำประกาศไปบังคับพระสงฆ์ที่ต่าง
นานาสังวาสกัน ให้ลงอุโบสถร่วมกัน ซึ่งเป็นไปไม่ได้
เมื่อมีการฝ่าฝืนก็ได้ทำการประหารพระสงฆ์เป็น
จำนวนมาก ต่อมาก็ตามด้วยแผนการพิสูจน์ความ
บริสุทธิ์ ด้วยวิธีการที่ค่อนข้างจะหมดเมตตา คือการ
ถามว่า “พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างไร” ฤกษ์สำนัก
ต่าง ๆ ก็ตอบกันไปต่าง ๆ นานา ตามแต่ที่ภูมิจิต
เห็นของสำนักตน แต่ทุก ๆ สำนักที่ตอบมาล้วนผิด
หมด ก็เป็นอันว่าถูกกล่าวหาว่าเป็นพระปลอม

เดียรถีปลอมभवถูกจับสึก ยกเว้นสำนักเดียวคือ สำนักของพระโมคคัลลีสัทธาเสนา (อาจารย์ของ พระเจ้าอโศก) ที่ตอบได้ถูกต้อง คือตอบว่า “พระ- พุทธเจ้าสอนเป็นวิภวาท” เป็นอันว่า ชมพูทวีป เหลือสำนักคิดทางพุทธศาสนาแค่สำนักเดียว คือ สำนักของพระโมคคัลลีสัทธาเสนา ส่วนที่เหลือ เล็ดรอดไปได้ ก็หนีขึ้นเหนือ เป็นที่มาของนิกาย มหายานในเวลาต่อมา

ต่อมาพระเจ้าอโศกก็ได้เป็นเจ้าภาพทำ สังคายนาพระธรรมวินัยก็โดยคณะสงฆ์ของพระโมค คัลลีสัทธาเสนาเอง มีเรื่องเล่าว่าในระหว่างทำ สังคายนานี้ เกิดมีพญามารที่เคยผจญพระพุทธเจ้า มาพยายามขัดขวางการทำสังคายนาด้วย แต่ถูกสกัด ไว้ด้วยผู้มีฤทธิ์มาก คือพระอุปัฏฐาก (สำนักเดียวกับ พระโมคคัลลีสัทธาเสนา) ซึ่งเราอาจจะตีความได้

ว่า สังคายนาครั้งนี้ต้องเจอกับการขัดขวางครั้งใหญ่ (โดยพญามารเอง) ซึ่งไม่มีบันทึกว่าสังคายนาครั้ง ไหนมีพญามารมาขัดขวาง อาจตีความสิ่งนี้ได้ว่า พญา มารคืออุปสรรคขัดขวางการสังคายนา ซึ่งน่าจะเป็นผู้ รู้ธรรมะดี เพราะมีการกล่าวถึงบทสนทนากัน ระหว่างพระอุปัฏฐากผู้สกัดมารไว้ แล้วพระอุปัฏฐากก็ขอ ให้มาเนรมิตภาพของพระพุทธเจ้าให้ดู เพราะมาร เคยเจอกับพระพุทธเจ้าพระองค์จริง ๆ มาแล้ว

บทสรุป

สิ้นสุดการปฏิบัติวัฒนธรรมสมัยอโศก ที่ อินเดียถูกรวมเป็นปึกแผ่น พระเจ้าอโศกมหาราช กลายเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธถูกรวบรวมเป็นนิกายเดียว มีการสังคายนาที่เป็น บรรทัดฐานทางศาสนาและส่งทอดวัฒนธรรม ศาสนาสู่ดินแดนอื่น ๆ ในกาลต่อมา

๐

บรรณานุกรม

ส. ศิวรักษ์ (แปลและเรียบเรียง). ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน. กรุงเทพฯ: เคนีดไทย, ๒๕๕๒

อัครัญสูตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑

สมภาร พรหมทา. นิติปรัชญา. วารสารปัญญา ฉบับที่ ๖ (มีนาคม ๒๕๕๔), หน้า ๓๒๙

ธงชัย วินิจจะกุล. พุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคม ลัทธิประวัติศาสตร์ มรดกจาก สมบูรณาญาสิทธิราชย์. (มติชนออนไลน์ ๘ พ.ค. ๒๕๕๔)